

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет педагогічної освіти
Кафедра дошкільної і спеціальної освіти

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Ковшар О.В.
«__» _____ 2024 р.

Реєстраційний № _____
«__» _____ 2024 р.

КОРЕКЦІЯ МОВЛЕННЄВИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР

Кваліфікаційна робота студента
групи СОМ-23
ступінь вищої освіти «магістр»
спеціальності 016 «Спеціальна освіта»
Пасько Юлії Василівни

Керівник доктор педагогічних наук,
професор Ковшар О.В.

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

Кривий Ріг – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ МОВЛЕННЄВИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ФОНЕТИКО-ФОНЕМАТИЧНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ.....	6
1.1. Особливості розвитку мовлення дітей дошкільного віку	6
1.2. Аналіз мовленнєвих порушень. Фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення	12
1.3. Дидактичні ігри та інформаційні технології у корекції мовленнєвих порушень дошкільників.	26
Висновок до першого розділу	33
РОЗДІЛ 2 ПРОГРАМА КОРЕКЦІЇ МОВЛЕННЄВИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	35
2.1. Особливості використання дидактичних ігор та інформаційних технологій в корекції фонетико-фонематичного недорозвинення мовлення у дітей старшого дошкільного віку.....	35
2.2. Програма формування фонетико-фонематичних процесів мовлення у дітей старшого дошкільного віку з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення засобом дидактичних ігор та інформаційних технологій.....	45
Висновки до другого розділу	53
ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	58
ДОДАТКИ.....	64
Додаток А	

ВСТУП

Актуальність дослідження. Перед сучасною спеціальною освітою стоять багато соціально-педагогічних завдань, одним із яких є мовленнєвий розвиток та корекція мовленнєвих порушень, особливо у дітей старшого дошкільного віку. Дошкільний вік – це один із найвідповідальніших та чутливих періодів розвитку дитини. Особливо активно в цей вік формується комунікативний розвиток, мовленнєва активність дитини.

На жаль в дошкільних закладах збільшується кількість дітей, що мають порушення мовленнєвого розвитку, в тому числі і фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення. Це вимагає нових сучасних методів та прийомів до корекції мовленнєвих процесів (В. Тарасун, В. Тищенко, М. Шеремет та ін.).

За твердженням логопедів-практиків найпоширенішим порушенням мовлення дітей дошкільного віку є саме недорозвинення фонематичних процесів .

Зрозуміло, що порушення у мовленнєвому розвитку дитини призводять до порушення та утруднення в оволодінню дитиною багатьох базових компетентностей, особливо мовленнєвої. (Є. Дранкіна, І. Прищепова, І. Садовникова, В. Тарасун, М. Шевченко, А. Ястребова), істотні відхилення призводять до стійких дизграфій та дислексій (Р. Левіна, К. Беккер, Л. Спірова, М. Шеремет та ін.).

Проблему загального недорозвинення мовлення дітей дошкільного віку досліджували О. Барінова, А.Калініченко, С. Коноваленко, О. Лазоренко, Н. Ніщева, Ю. Рібцун, Т. Філічева, А. Ястребова та ін.

Сучасні освітні технології акцентують увагу на інформаційних технологіях, які активно використовуються вчителями-логопедами в сучасних

нелгких умовах організації освітнього процесу в Україні. Тому, вважаємо, що розгляд інформаційних технологій в спеціальній освіті є актуальним.

Отже, дошкільний вік є найбільш сенситивним у формуванні мовлення та корекції мовленнєвих порушень, тому пошук інноваційних шляхів корекції мовлення у дітей дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями набуває в сучасних умовах особливо актуального значення.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та розробити програму корекції мовленнєвих порушень (фонетико-фонематичного недорозвиненням мовлення) у дітей старшого дошкільного віку засобом дидактичних ігор та інформаційних технологій.

Для досягнення мети дослідження було поставлено такі **завдання:**

- 1) здійснити теоретичний аналіз наукових джерел з проблеми дослідження;
- 2) проаналізувати можливості дидактичних ігор та інформаційних технологій в корекції фонетико-фонематичного недорозвинення мовлення у старших дошкільників;
- 3) розробити та експериментально перевірити ефективність методів корекції мовлення у дітей старшого дошкільного віку з фонетико-фонематичного недорозвинення мовлення засобом дидактичних ігор та інформаційних технологій.

Об'єктом дослідження: мовлення дітей дошкільного віку з ФФНМ.

Предмет дослідження: корекція фонетико-фонематичного недорозвинення мовлення дітей старшого дошкільного віку засобом дидактичних ігор та інформаційних технологій.

Методи дослідження: теоретичні – вивчення та аналіз науково-методичної літератури щодо проблеми дослідження; емпіричні – спостереження, бесіда, констатувальний етап дослідження; математичний - кількісний та якісний аналіз даних констатувального етапу дослідження.

Експериментальна база дослідження: Комунальний заклад освіти "Вакулівська спеціальна школа "ДОР"Дошкільне відділення "Сонечко". Дослідженням було охоплено 11 дітей п'ятого року життя.

Наукова новизна одержаних результатів. Обрані методи та прийоми використання інформаційних технологій дозволять урізноманітнити та скоригувати процес корекції мовленнєвих порушень дітей старшого дошкільного віку із фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення.

Практичне значення одержаних результатів. Результати проведеного дослідження та запропоновані методи та прийоми використання інформаційних технологій можуть бути використаними у корекційній роботі з дітьми старшого дошкільного віку із фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення в закладах дошкільної освіти.

Публікації. Блоха Ю. Аналіз розповсюдженості мовленнєвих порушень у дітей старшого дошкільного віку. XXXIII Міжнародна науково-практична конференція. Гельсінкі, Фінляндія. 21-23 серпня, 2023, С.84-87.

Блоха Ю. Вплив комп'ютерних програм на розвиток дітей з мовленнєвими порушеннями. Наукові здобутки студентів з дошкільної та спеціальної освіти: збірн. наук-метод. праць, Випуск 14, Кривий Ріг, 2023, С.25-26.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, загальний обсяг роботи – 60 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ МОВЛЕННЄВИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.

1.1. Особливості розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку

Сучасна спеціальна освіта особливу увагу акцентує на проблемі мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку, корекції мовленнєвих порушень. Саме старший дошкільний вік є періодом підготовки до школи, а мовленнєва підготовка до школи є одним із суттєвих критеріїв готовності дітей до навчального процесу (А. Богуш, М. Вашуленко, Г. Каше, , М. Шеремет).

За твердженням І.Марченко, мовлення розглядається як «оволодіння і застосування особистістю певної мови під час її спілкування з іншими людьми та в процесі мовленнєвої діяльності»[33].

Провідну роль мовленнєвої компетентності, що формується на етапі дошкільного дитинства доведено і низкою досліджень (А.Богуш, М. Вашуленко, Н.Гавриш, К.Крутій).

Отже, мовленнєве спілкування є одним із перших видів діяльності, яким дитина оволодіває в процесі розвитку; воно є основною умовою розвитку особистості в період дошкільного дитинства. Оволодіння мовленням як соціальним засобом та засобом спілкування у соціальному середовищі є основним досягненням дошкільного дитинства. До 4,5 років дитина засвоює відмінкові закінчення та основні граматичні форми (О. Гвоздєв), до 5 років - звукову систему мови та усвідомлює звукову будову слова (Д. Ельконін), оволодіває монологічним мовленням (С. Рубінштейн).

Водночас період мовленнєвого розвитку дітей від молодшого до старшого дошкільного віку вважають сенситивним, особливо важливим до сприймання мовлення соціального середовища до впливу різних складових цього внутрішнього та зовнішнього середовища, які впливають на процес мовленнєвого розвитку особистості дитини.

Різноманітні соматичні, нервово-психічні захворювання, емоційна депривація, обмеженість мовленнєвого спілкування чи навпаки, різке збільшення сенсорної інформації, постійне гучне середовище можуть стати саме тими шкідливими чинниками, що спотворюють та затримують мовленнєвий розвиток на важливому етапі розвитку дошкільного дитинства (М. Жинкін, О. Леонт'єв, О. Лурія, Є. Соботович, Ф. Сохін, Т. Ушакова, Н. Уфімцева, О. Шахнарович, М. Шеремет, Н. Юр'єва та інші).

Можна зробити висновок, що мовленнєвий розвиток дитини є основним фактором розвитку особистості дитини, взаємодії її з навколишнім середовищем і як наслідок, соціалізації особистості. Приєднуємось до тверджень А. Богуш, Л. Виготського, Д. Ельконіна, О. Лурії, В. Тарасун, М. Шеремет та інші, що формування мислення, когнітивних функцій і становлення особистості тісно пов'язані з розвитком мовленнєвої діяльності дитини.

Така діяльність, за твердженням науковців, спрямована як на засвоєння мови, так і на використання мови в актах комунікації, що трактуються як її лінгвістичний (мовний) та комунікативний компоненти. Обидва компоненти взаємопов'язані та проходять в онтогенезі складний шлях становлення та розвитку (Л. Виготський, М. Жинкін, Є. Соботович, О. Шахнарович).

За визначенням П.Анохіна, розвиток мовлення відбувається за принципом системогенезу, що є специфічною закономірністю розвитку організму, головна риса якого є нерівномірний (гетерохромний) розвиток функціональних систем, що забезпечують виживання та адекватну адаптацію до умов навколишнього середовища. Важливою основою розвитку мовлення є формування інтонаційної її сторони в системі мовнослухового, а пізніше і мовнорухового аналізаторів [16].

Як показує аналіз науково-методичної літератури, питанням поетапності становлення мовлення за його нормального розвитку приділяється достатньо багато уваги (А. Гвоздєва, А. Богуш, О. Леонтєв, М. Пантелюк) [5].

У дослідженнях фахівців з лінгвістики мовлення дитини дошкільного віку визначено основну послідовність його формування: від стадії лепету до 7 років (А. Гвоздєв, Є. Ісеніна, В. Тищенко, С. Цейтлін, А. Шахнарович).

Так, Г. Розенгард-Пупко розглядає два періоди формування мовлення: до 2 років - підготовчий; від 2 років і далі - період самостійного становлення мовлення [17].

Спираючись на дослідження О. Леонтєва, можна умовно виділити такі основні періоди мовленнєвого розвитку:

- 1-й - підготовчий (з моменту народження - до 1 року);
- 2-й - переддошкільний (від 1 до 3 років);
- 3-й - дошкільний (від 3 до 7 років);
- 4-й - шкільний (від 7 до 17 років) [16].

Відтак, підготовчий період передбачає наявність голосу і крику дитини в перші тижні, місяці життя, вже характеризує ті природні механізми, які будуть використовуватися нею під час формування мовлення.

Зазначимо, А. Богуш констатує, якщо мова йде про етапи становлення та розвитку мовлення дітей раннього віку, не можна визначити чіткої межі між етапами, а тим більше встановити вікові межі кожного з етапів. Дословесний період розвитку мовлення є підготовчим періодом становлення мовлення, у якому вчені виокремлюють два етапи: перший – з народження до шести місяців, коли основна форма взаємодії дитини з дорослим – це емоційне спілкування; другий етап – із шести до дванадцяти місяців - характеризується розвитком розуміння мовлення [5]. У немовлячому віці основною формою взаємодії дитини з дорослим є безпосереднє емоційне спілкування. В перші місяці життя дитини підвищує загальну активність, зумовлює розвиток

рухових і мовленнєвих реакцій. Мовлення з'являється у межах ситуативно-ділової форми, характеристика якого - це маніпулятивні предметні дії дитини, через які вона реалізує потребу в практичній взаємодії з дорослим.

Наталія Гавриш виокремлює такі аспекти спілкування дитини першого року життя з оточуючими: звуки людського голосу, мовлення; ділова взаємодія дитини з дорослим в умовах предметної діяльності, далі-безпосереднє емоційне спілкування й емоційний контакт із дорослим. На етапі гуління дитина вже розуміє емоційну забарвленість мовлення дорослого, розуміє зміни ситуації спілкування. Також інтонація виступає важливим комунікативним засобом першого спілкування []

З 2-3 місяців дитина починає прислуховуватися до звуків мовлення, відшукувати поглядом джерело звучання, повертати у бік дорослого, зосереджуючи увагу на його обличчі, губах. У такому «гулінні» виділяють звуки, що нагадують голосні (а, о, у, е), губні приголосні (б, м), задньоязикові (г, к, х). До кінця другого-третього місяця дитина видає звукові комплекси, які складаються з помітно розчленованих, але недостатньо чітких протяжних звуків: а-а-а, а-гу, а-гі, бу, бум-бу тощо.

Артикуляція в лепеті порівняно з гулінням набуває велику точність і стійкість, створюються певні поєднання звуків, з'являються приголосні звуки та різні комбінації їх з голосними. Завдяки чергуванню голосних і поєднання їх з приголосними з'являються склади та наголос на них. Нерідко в цей період уже вимовляються ш, ж, ч і навіть р, але потім зникають, коли дитина починає вимовляти їх свідомо.

До восьмого-дев'ятого місяця дитина наслідує і такі звуки оточуючих, які самостійно ще не вимовляє: вау-вау, кіс-кіс, ту-ту, тік-так.

Після 8 місяців згасають звуки, що не відповідають фонетичній системі рідної мови та в той же час з'являються нові звуки, подібні до фонем

мовленнєвого оточення. На основі умовних зв'язків з семи-восьми місяців дитина вже розуміє декілька слів, які відповідають певним звукам та рухам.

У 10-12 місяців діти вже здатні відтворювати найтипівіші характеристики мовленнєвого ритму, після чого у них з'являються перші слова (як правило, наприкінці першого року життя) [4].

Як показує аналіз літературних джерел, до кінця першого року дитина вимовляє вже окремі слова та назви предметів, які найчастіші в її середовище (Г. Ляміна, М. Красноярський, А. Маркова, М. Кольцова).

Слід зазначити, слова цього періоду для дитини є невід'ємною частиною знаймого предмету. Для немовляти є єдиним як сам предмет, так і його назва. Слова перші є нестійкими, можуть потім зникають, замінюються іншими, можуть пізніше знову з'являтися [14].

Відтак, активність мовленнєва немовляти ситуативна, спільна з оточуючим середовищем та предметно-практичною діяльністю. Активність мовлення сильно залежить від емоцій дорослих у взаємодії з дитиною.

Перші слова спрямовані на знайомі предмети та на дорослих, які дитину оточують: мама, баба, кіт. Словниковий запас до 20 слів. Між словом-предметом перший зв'язок слабкий, значення слова не засвоєне. Дитина може називати словом і той предмет, що показує дорослий, і інші подібні, наприклад, словом "кіт" називає хутряну шубку. Не має розмежування між дією та предметом, наприклад, словом "мий" дитина називає мило. Перші слова зв'язані з опорою або на ситуацію, жести, міміку або на предмет. Але, водночас для немовляти, слова все ж таки, наділені певним смислом, а це свідчить про засвоєння власне звукових оболонки слова, а не просто поєднання звуків. На кінець немовлячого віку виникає фонемна стадія у розвитку мовлення дитини.

Як зазначає Е. Соботович, на першому етапі молодшого дошкільного віку дитина починає синтезувати лепетні слова-склади, з'являються прості

двослівні речення: тьо-зі (тьотя Зіна), дя-бо (дядя Боря), пі-гу (пішли гуляти). Прості речення складаються з предмета та дії. З'являються такі речення нерегулярно, складаються з окремих слів і не оформлені структурно [85].

За А. Богуш, у ранньому віці дитина розуміє мовлення дорослих про події та явища, яких не було в досвіді дитини, але окремі їх елементи раніше вже сприймалися нею. Дитина вже висловлює правильно, чітко всі голосні та приголосні звуки, крім шиплячих (ж, ч, ш, щ) та звука р. Зникає загальна пом'якшеність мовлення [5].

В своїх дослідження А. Богуш описувала становлення та розвиток мовлення дітей раннього віку і вказувала, що на кінець цього періоду у словнику дитини є всі частини мови, окрім прислівників і дієприслівників. Словник складає 1000-1300 слів. В мовленні дитини вже не тільки прості речення, а й поширені, складносурядні та складнопідрядні із сполучниками та сполучними словами, але можуть бути ще аграматичні [5].

Мовлення ситуативне, спостерігаються граматичні помилки. Малюк розказує про пережите фразами, реченнями про бачене. В реченні вказівні слова там, тут, ось, цей, або через покази, дії та жести. Дитина слухає казки, оповідання, розуміє їх зміст. Полюбляє слухати забавлянки та вірші, пісеньки, запам'ятовує їх .

За твердженнями А. Богуш, Н. Гавриш, О. Саприкіної на кінець раннього віку якісним психічним новоутворенням є активне розмовне мовлення. У молодших дошкільників в цьому віці активно розвинене чуття мови. Діти вже помічають і виправляють мовленнєві помилки в мовленні інших дітей.

У молодших дошкільників в мовленні характерна пом'якшеність, пропуски фонем, перетановка та спотворення звуків, складів. Часто зустрічається в мовленні заміна та порушення звукової структури слова [13].

У словнику дітей на кінець молодшого дошкільного віку присутні всі частини мови, можуть переважають іменники (до 50%) і дієслова (28-30%),

часто присутні полегшені слова. З аналізу граматичної структури мовлення, часто стали зустрічатись складнопідрядні та складносурядні речення. Діти легко запам'ятовують і розповідають вірші, казки, передають зміст малюнків.

Четвертий і п'ятий роки – це періоди надзвичайної мовної активності. У віці 4,5 років завершується тренінг з корекції мови. Характерною особливістю мови дітей цього віку є її нестійкість і неточність вимови.

Діалогічна мова залишається найважливішою формою спілкування. У першій половині цього періоду все ще переважає ситуативна мова. Наприкінці четвертого року життя ситуативна мова поступово замінюється контекстною, хоча і залишається ситуативною, але дитина правильно використовує її в наочній ситуації [6].

На четвертому році життя в мові дитини розрізняють складні речення, а також питальні. До п'яти років діти використовують усілякі речення, хоча ще трапляються помилки, неправильний порядок слів, неправильне вживання сполучників тощо.

На п'ятому році життя розвивається монологічна мова, розмовне повідомлення. Відтепер дитина вибудовує різні види висловлювань: мовленнєві розповіді, мовленнєві описи. Що означає, що мова дітей старшого дошкільного віку досягла високого рівня розвитку. Дитина може правильно вимовляти всі звуки рідної мови. Подекуди спостерігається нестійка вимова звуків, що утворюються в словах зі складною фонетичною будовою.

Наприкінці дошкільного віку діти завершують процес фонематичного сприйняття: правильно чують і говорять відповідно до фонетичних і ортопедичних норм рідної мови [6].

1.2. Аналіз мовленнєвих порушень. Фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення.

Аналіз наукових та практичних досліджень зі спеціальної освіти логопедії вказують про мовленнєві порушення у дошкільників такі як, взагалі відсутність мовлення, так і повними фразами з показниками лексико-граматичного та фонетико-фонематичного недорозвинення (Т. Філічева, О. Мастюкова, Є. Соботович).

Одним з найпоширеніших розладів мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку вважають фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення (далі ФФНМ), специфіка якого полягає у порушенні процесів формування вимовної системи як наслідок дефектів сприйняття та вимови фонем. Для подальшої соціалізації, навчальної діяльності дитини важливий розвиток мовлення, що включає вміння чітко вимовляти звуки та розрізняти їх, володіти артикуляційним апаратом, правильно будувати речення, тощо [56].

Правильна вимова є запорукою правильного письмового мовлення. Зрозуміло, що письмове мовлення формується на основі усного, і діти, які страждають недорозвитком фонематичного слуху мають порушення письма та читання.

У дошкільників із ФФНМ виявлені порушення звуковимови, процес формування фонематичного сприймання тако ж відставання лексико-граматичного розвитку. Причини таких порушень можуть бути різні: механічні (органічні) та функціональні.

Механічні порушення спричинюються органічними дефектами мовленнєвого апарату (укорочена під'язична зв'язка, великий малорухомий язик, надто маленький та вузький язик), дефекти будови щелепи (прогнатія, прогенія, відкритий прями́й прикус, відкритий боково́й прикус, неправильна будова зубів), неправильна будова піднебіння (готичне - вузьке та високе або низьке та плоске, товсті губи з одвислою нижньою губою або укороченою малорухомою верхньою) [17].

До функціональних причин відносяться неправильне виховання мовлення дитини в сім'ї, наслідування дитиною незрозумілої звуковимови людей із дефектами мовлення; недорозвинення фонематичного слуху, двомовність у сім'ї; педагогічна занедбаність, зниження слуху.

Як зазначає А. Гвоздєв, формування фонем, що завершують засвоєння звукової системи мови відбувається тоді, коли дитина починає розпізнавати раніш змішені звуки та використовувати їх для розрізнення слів згідно встановленої в мові традиції [17].

За дослідженнями Р. Левіна, Л.Спірова, В. Тарасун, А. Ястребова у таких дітей в мовленні відбувається змішування та заміна фонем, порушена вимова однієї або декількох груп звуків. В окремих випадках така характеристика порушень поєднується з труднощами звукового аналізу та синтезу, невмінням розрізняти фонем на слух, що відображується на засвоєнні навчальних предметів(письмо, читанням та інш. В багатьох дослідженнях зазначається, що сприймання звуків мовлення дитиною та їх відтворення - це два взаємопов'язаних процеси (І. Бельтюков, Д. Ельконін, Н. Жинкін, Н.Швачкін).

Отже, для оволодіння правильною вимовою, необхідно розвивати фонематичний слух, щоб дитина правильно сприймала звуки мовлення на слух. Далі, мати добре підготовлений артикуляційний апарат, в результаті роботи якого утворюються одиниці рідної мовленнєвої системи.

Як зазначає Н.Савінова, склалася певна система корекційної роботи у теорії і практиці логопедії, щодо подолання фонетико-фонематичного недорозвинення мовлення. Оскільки при ФФНМ насамперед порушується звуковимова й звукосприймання, корекційна логопедична робота проводиться у двох напрямках: перший передбачає формування правильної вимови; другий - розвиток фонематичного сприймання [54].

Кожна мова, як показали лінгвістичні дослідження таких вчених, М. Галле, Д. Трубецького, Р. Якобсона, та інших, має свою фонематичну систему, де певні звукові ознаки виступають як сигнальні змістовідмінні (фонеми), в той же час як інші залишаються варіантами[54].

Ознакою фонематичного недорозвинення фонем у дітей дошкільного віку є незавершеність диференціації звуків, що відрізняються тонкими артикуляційними або акустичними ознаками (свистячі та шиплячі, сонорні «р» і «л», дзвінки та глухі, тверді та м'які звуки тощо).

При фонематичному недорозвиненні педагоги виділяють такі особливості при вимові звуків і їх вживанні у мовленні:

- аморфна, нечітка вимова звуків;
- недиференційована вимова пар або груп звуків («с» і «ш» замінюється м'яким звуком «щ»);
- заміна звуків більш простими по артикуляції (замість «р» «ль» або вся група свистячих і шиплячих замінюються взривними, більш простими по артикуляції («т, ть, я, ль»);
- нестійке вживання в мовленні звуків (одне й те саме слово дитина вимовляє неоднаково в різних аспектах або при багаторазовому повторенні);
- змішування звуків у мовленні (в одних випадках дитина вживає звуки правильно, в інших замінює їх) [27].

Фонематичний слух і фонематичне сприймання допомагають розрізнити і впізнавати фонеми рідної мови. Формування вимовної сторони мовлення тісно пов'язане з розвитком фонематичного слуху та як наслідок, становленням лексико-граматичних категорій .

Фонематичне сприймання – це здатність розрізнити фонеми і визначити звуковий склад слова. Від того, наскільки успішно і своєчасно буде виправлена

звуківимова в дошкільному періоді розвитку дитини, значною мірою залежить засвоєння навичок письма і читання подалі, в шкільний період.

Необхідними передумовами для навчання грамоті дошкільників є: сформоване фонематичне сприйняття, правильна вимова всіх звуків рідної мови, а також наявність елементарних навичок звукового аналізу. Зрозуміло, що всі вище перераховані процеси взаємопов'язані та взаємообумовлені [87].

До числа типових недоліків письма у дітей з ФФНМ відносять: заміни літер, що вказують на незакінченість процесу диференціації відповідних звуків, близьких по акустичним або артикуляційним ознакам, пропуск голосних, пропуск приголосних в їх збігові, злиття слів на письмі, окреме написання частин одного слова, орфографічні помилки.

Такі науковці, як Р. Левіна, Н. Нікашина, А. Ястебова та інші довели, що існує пряма обумовленість між рівнем мовленнєвого розвитку дитини та його можливостями в оволодінні грамотою. Одним з основних завдань корекційної роботи з дітьми, що відчують труднощі в навчанні грамоті є формування в них психологічної готовності, достатнього рівня загального розвитку та розумових здібностей.

Дослідження ряду таких психологів, педагогів, лінгвістів, як А. Лурія, Д. Богоявленський, Г. Тумакової та інших доводять, що елементарне усвідомлення фонетичних особливостей слова впливає і на загальномовленнєвий розвиток дитини, на засвоєння граматичної будови, словнику, артикуляції та дикції.

Отже, фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення (ФФНМ) — це порушення процесів формування вимовної системи рідної мови у дітей з різними мовленнєвими розладами унаслідок неправильно сприймання і вимови фонем. Науковці виділяють основні прояви, що характеризують цей стан:

- недиференційована вимова двох парних або груп звуків. В цих випадках один і той же звук може служити для дитини заміном двох або навіть трьох інших звуків. Наприклад, м'який звук [т'] вимовляється замість звуків с, ч, ш («тюмка», «тяска», «тяпка» замість сумка, чашка, шапка);

- заміна одних звуків більш простішими за артикуляцією. Такі звуки у вимові дитини викликають менше труднощів. Звичайно звуки, складні для вимовлення, замінюються більш легкими, які характерні для раннього періоду мовного розвитку. Наприклад, звук [л] вживається замість звуку [р], звук [ф] – замість звуку [ш]. У деяких дітей ціла група свистячих і шиплячих звуків може бути замінена звуками [т] і [д] («табака» замість собака і т.п.);

- змішення звуків характеризується нестійким мовленням в різних словах цілого ряду звуків. Дитина може в одних словах вживати звуки правильно, а в інших - замінювати їх близькими по артикуляції або акустичним ознакам. Так, дитина окремо вимовляє звуки [р],[л], а в зв'язному мовленні вимовляє їх змішано.

Сучасні методи корекції у дітей дошкільного віку спрямовані на подолання фонетико-фонематичного недорозвинення шляхом систематичної логопедичної роботи по корекції звукової сторони мовлення та фонематичного недорозвинення та включає корекцію мовленнєвого порушення, підготовку до подальшого повноцінного навчання грамоті (Г.Каше, В.Коноваленко, Т.Філічева, Г.Чиркіна) [42].

Корекційна програма навчання дітей із ФФНМ у логопедичних групах передбачає оволодіння компетентностей БКДО, відповідно освітнього напрямку “Мовлення дитини”, що є необхідним для успішного навчання в загальноосвітній школі.

Тож цілком актуальною є проблема підвищення ефективності корекційної роботи із дітьми дошкільного віку з ФФНМ, реалізація

індивідуальної програми розвитку дитини, яка рекомендована Інклюзивно-ресурсним центром.

При фонетичних порушеннях велика увага приділяється розвитку артикуляційного апарату, дрібної та загальної моторики, формування фонематичного сприйняття, підготовку до навчання грамоті, корекцію звуковимови при фонематичних порушеннях розвитку. Корекційно-розвиткові заняття передбачають оволодіння дитиною на даному віковому етапі певним обсягом знань, відповідних компетентностей, згідно БКДО (Г.Каше, Т. Філічева, Г. Туманова) [54].

Корекційна робота з дітьми ФФНМ спрямована на такі напрями:

- артикуляційний підготовчий передбачає уточнення артикуляційної основи збережених та легких в артикуляції звуків;

- диференційований - кожний правильно вимовлений звук порівнюється на слух з усіма артикуляційно або акустично близькими звуками; увага приділяється уточненню диференціації голосних звуків, від чіткості вимови яких, перш за все залежить виразність мовлення та звукоскладовий аналіз слова;

- формування звукового аналізу та синтезу: формування понять та оволодіння термінами, що їх позначають (слово, речення, склад, звук, голосний та приголосний, глухий та дзвінкий, твердий та м'який звуки); формування уявлення щодо лінійної послідовності звуків в слові та кількості звуків в слові; знайомство з літерами, об'єднання літер в склади та слова; повний складо-звуколітерний аналіз [55].

Порушення ФФНМ викликано функціональною незрілістю мовно-рухового аналізатора та недостатнім слуховим контролем власного мовлення, а також анатомо-фізіологічними дефектами мовленнєвого апарату.

Фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення має кілька ступенів вираження, а саме:

а) *легкий*, при якому спостерігається труднощі у звуковому та складовому аналізі, недостатнє розрізнення фонем особливо у виділенні окремих звуків;

б) *середній*, де дитина недостатньою диференціює значну кількість звуків фонетичних груп, навіть при їх правильній вимові;

в) *тяжкий*, коли навички звукового та складового аналізу формуються зі значними труднощами і дитині важко розрізнити відношення між фонемами (Г.Каше, В.Коноваленко, С.Коноваленко, Т. Філічева, Г. Чіркiна та ін.).

За дослідженнями Р.Левіної, В.Орфінської, Ф. Рау, Є.Рау, М.Хватцева, Л.Чистовича, Н.Швачкіна та ін., при порушенні вимови у дітей присутні складності артикуляції та сприймання звуків, що відрізняються за акустико-артикуляційними ознаками [17].

Отже, такі порушення супроводжуються відхиленнями у формуванні фонематичних функцій, а саме фонематичного сприймання, уявлень, фонематичного аналізу (Н. Жукова, Л. Спірова, Т. Філічева, Г. Чіркiна, А.Ястребова та інші).

Аналіз науково-методичної літератури дозволяє стверджувати, що подолання фонетико-фонематичного недорозвинення у дітей досягається шляхом систематичної логопедичної роботи щодо корекції звукової сторони мовлення, розвитку фонематичного сприймання, звукового аналізу та синтезу. Відтак, корекційна робота щодо подолання фонетико- фонематичного недорозвинення мовлення у дітей будується за такими основними напрямками:

- розвиток слухової пам'яті, слухової уваги, та фонематичного сприймання;
- удосконалення артикуляції, загальної моторики, артикуляційні вправи, що розвивають рухливість артикуляційного апарата;
- закріплення до автоматизації вимови;
- закріплення, уточнення та активізація лексичного матеріала на заняттях по розвитку мовлення;

- закріплення граматичних категорій;
- формування діалогічної та монологічної форм зв'язного мовлення;
- закріплення навичок звукоскладового аналізу та синтезу;
- закріплення навичок читання;
- підготовка дітей до письма, формування графічних навичок;
- розвиток пам'яті, уваги, мислення [2].

Основне завдання корекційно-розвиткових занять спрямоване на подолання основного дефекту у дітей з ФФНМ, тобто на подолання вад фонетичної та недорозвитку фонематичної сторін мовлення.

Також слід акцентувати увагу на активне включення дітей до комунікативної взаємодії в дошкільному закладі, набуття ними соціального досвіду, підготовки до адаптації до шкільного навчання, розвитку їх пізнавальних процесів, розширення знань про довкілля, формування умінь застосовувати набуті навички у соціальній та комунікативній діяльності[17].

Є. Соботович наголошує, корекційно-педагогічна робота з дітьми із фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення має здійснюватися з урахуванням необхідності усунення будь-яких психогенних порушень мовлення, вироблення відповідного ставлення дитини до своєї мовленнєвої вади, розвитку її комунікативних умінь та навичок, виховання активності та товариськості [56].

В процесі розвитку та корекції мовлення важливо враховувати загальні та специфічні закономірності розвитку дітей з ФФНМ, особливо урахування провідної діяльності дитини - предметно-практичної, ігрової, навчальної.

Планування та здійснення корекції мовленнєвого порушення враховує основні принципи дошкільної лінгводидактики:

- системний принцип зв'язку сенсорного, розумового та мовленнєвого розвитку дітей;
- комунікативно-діяльнісний підхід до розвитку мовлення;

- елементарне усвідомлення мовних явищ;
- активна мовленнєва практика в різноманітних видах діяльності [54].

Отже, результативність корекційної роботи з дітьми із мовленнєвими порушеннями визначається якістю впровадження логопедичних принципів в системі.

Корекція фонетико-фонематичного недорозвинення мовлення у дошкільників потребує пошуку нових ефективних підходів у логопедичній роботі з такою категорією дітей. Звертаємо увагу на впровадження комплексного підходу, який передбачає поєднання вправ з розвитку слухової уваги, артикуляційної та дрібної моторики у дітей, уточненню артикуляції та вимови звуків. Така системна корекційна робота сприяє розвитку звукової сторони мовлення дошкільників.

Наприклад, М. Савінова пропонує розвиток мовленнєвої моторики та фонематичних процесів [54].

За Б. Гріншпуном правильну вимову звука у дошкільників можна поставити шляхом наслідування (відтворення дитиною перед дзеркалом потрібних рухів мовленнєвих органів та вірного акустичного образу), механічним (використання механічного впливу на мовленнєві органи) та змішаним способом (застосування механічної допомоги як додаткового прийому при відтворенні потрібної артикуляції) [54].

Закріплення звука здійснюється в мовленнєвих вправах, що спрямовані на використання нової правильної артикуляції в різних фонетичних умовах. Аналіз методичної літератури доводить, що педагог-логопед у своїй практичній діяльності з корекції мовленнєвого порушення використовує різноманітний дидактичний матеріал та включає дитини в активні види пізнавальної діяльності - ігрову, образотворчу, музичну, театралізовану; залучає дитину до вправ з розвитку загальної, дрібної, артикуляційної

моторики, дихання, голосу, фонематичного слуху. В проведенні корекційно-розвиткових занять важливу роль мають фізичні паузи під музичний супровід.

Слід відзначити, що однією з необхідних умов мовленнєвого розвитку дитини є створення мотивації спілкування, формування бажання розповісти про себе, про своїх товаришів, про спостереження з власного досвіду [45].

Використання ігрових прийомів, дидактичного матеріалу сприяють пізнавальній активності на корекційно-розвиткових заняттях(М. Генінг, Н. Герман, М. Філічева, Н. Новоторцева) [55].

З метою закріплення знань, дуже важливо включати батьків у партнерську взаємодію по корекції мовлення, доцільно додавати ігрові домашні завдання, що є продовженням фронтальних занять із логопедом. Як зазначає Т. Власова, у корекційній роботі з дошкільниками з ФФНМ доцільно застосовувати заняття з логопедичної та фонетичної ритміки, остання з яких включає декілька розділів: роботу над звуками мовлення та їх сполученнями; ритмом і темпом; мовленнєвим диханням; голосом і інтонацією. Рухи, що виконуються на заняттях, попередньо не вивчаються і повторюються синхронно з логопедом декілька разів [2].

Як зазначає Г. Волкова, так, логопедична ритміка є однією з форм своєрідної активної терапії, основне розуміння якої полягає в одночасному застосуванні слова, музики та руху. Заняття логоритмікою сприяють розвитку сили та тембру голоса; темпу та ритму дихання, мовлення; фонематичного слуху. В таких вправах велика увага приділяється слову, що дозволяє створювати цілий ряд нових варіацій, скерованих не музикальним режимом, а режимом у віршованій формі із збереженням принципу ритмічності у рухах.

Отже, подолання фонетико-фонематичного недорозвинення мовлення у дошкільників є більш ефективним за умови застосування комплексного підходу щодо підбору засобів логопедичного впливу і практичного їх впровадження у корекційно-педагогічну роботу [2].

1.3. Дидактичні ігри та інформаційні технології у корекції мовленнєвих порушень дошкільників.

Нові інформаційні технології (далі ІТ) слугують активним засобом активізації пізнавальної діяльності дітей, активізації мовлення на корекційних заняттях. Саме комп'ютерні ігри в логопедичній роботі і виконують такі завдання. Тому, інформаційні технології належать до числа ефективних засобів навчання і все частіше застосовуються в спеціальній педагогіці. Так, корекційна робота з дітьми, що мають порушення в мовленнєвому розвитку, передбачає застосування спеціалізованих або адаптованих комп'ютерних програм (навчальних, діагностичних і розвивальних). Ефект їх застосування залежить від професійної компетенції педагога (логопеда), вміння застосовувати нові можливості, включати ІТ в систему навчання кожної дитини, створюючи як мотивацію так і психологічний комфорт, а також надаючи їй свободу вибору форм та засобів діяльності. Наприклад, в процесі корекційних занять можливо використання аудіо пристроїв. Це допомагає створити сприятливу атмосферу, підвищувати настрій дитини, мотивацію, бажання досягати успіхів на заняттях, підсилюється впевненість в позитивному корекційному результаті, росте довіра до логопеда. Мета таких занять полягає в тому, щоб привернути увагу дитини до темпу і плавності її мовлення, звучності, виразності, граматичної правильності фрази; вчити аналізувати своє мовлення. Також важливо вчити дитину прослуховувати відповідних зразки мовлення. Основним завданням для дитини набути навичок аналізувати та керувати своєю поведінкою, темпом, плавністю, звучанням мовлення, не допускати граматичних помилок. Педагог веде систематичне спостереження за мовленням дитини, фіксує результати, аналізує, підводить загальний підсумок [26]. Ще одним із варіантів корекційно-розвивальних аудіо занять є наслідування виступів артистів, майстрів художнього слова. Логопед пропонує дитині прослухати художній виступ, вивчає з дошкільником текст, відпрацьовується відтворення мовленнєвих

висловлювань, робить аудіо запис, а потім порівнюється з оригіналом. Ефективними є порівняльні аудіо заняття, на яких дітям надається можливість співставити своє теперішнє мовлення з тим, яке було у них раніше. На початку корекційного заняття при включеному мікрофоні дитині задаються питання на побутові теми, пропонуються сюжетні малюнки для опису їх змісту та складання розповіді тощо. По закінченню корекційного заняття логопед будує заключну бесіду на матеріалі останнього порівняльного аудіозапису. Слід зазначити, що педагоги-логопеди рекомендують проводити аудіо заняття в тих випадках, коли у дитини спостерігається фіксування на своєму мовленнєвому дефекті та усвідомлення свого неправильного мовлення [45].

Отже, використання аудіо та відео записів на корекційних заняттях сприяє активізації та корекції мовлення дитини, формуванню навичок самоаналізу, самокорегування.

Акцентуємо увагу, що сучасне корекційне заняття обов'язково включає використання наочності. На важливість дотримання принципу наочності в навчанні наголошували такі видатні вчені, як Я. Коменський, Ж. Руссо, Д. Дідро, Й. Песталоцці, К. Ушинський, В. Сухомлинський.

К. Ушинський зазначав, що наочність є засобом навчання, яке ґрунтується не на абстрактних уявленнях, а на конкретних образах. Це допомагає пізнавати те, що вивчається. Тому, розв'язуючи проблему підвищення ефективності корекційно-педагогічної роботи, потрібно впроваджувати нові досягнення педагогічної науки, зокрема засоби відеоінформації [31].

До засобів відеоінформації відносяться носії звукової, екранної та екранно-звукової (аудіо, візуальної, аудіовізуальної) інформації. За їх допомогою, як вважають Б. Баєв, Л. Виготський, С. Гончаренко, А. Гуржій, І. Орлова, І. Жураківська та багато інших учених-педагогів, створюються особливо сприятливі наочно-дидактичні, психологічні передумови для

якісного сприймання та усвідомлення навчальної інформації, та виконання поставлених завдань.

Це відбувається завдяки тому, що зорові образи починають переважати в свідомості дитини, їх зміст осучаснюється на основі реальних подій, глибше, дієвіше, емоційніше впливає на неї, створюючи ефект «присутності», і забезпечує повніше відображення дійсності, узагальненого образу «дитина і навколишнє середовище».

Особливо важливим є враховувати це у процесі корекції та розвитку мовлення дітей дошкільного віку, де засоби корекції є джерелом навчальної інформації і водночас виконують емоційно-мотиваційну функцію. Тому технологія використання засобів відеоінформації для підвищення ефективності формування мовленнєвих умінь і навичок має ґрунтуватись на теоретичному, експериментальному і практичному рівнях [41].

Науковець А.Голуб зазначає, що педагогічні можливості відеозасобів визначаються наочно-зображувальною і словесно-пояснювальною інформацією. Залежно від особливостей подачі інформації їх поділяють на статичні (малюнки, схеми, таблиці тощо), динамічні (відеоінформація подається у динаміці явищ і процесів) і комплексні (відеоінформація подається статично і динамічно). Усі види засобів відеоінформації мають дикторський і музичний супровід, текстові пояснення.

Засоби відеоінформації можуть виконувати дві важливі взаємопов'язані функції. Перша - інформаційно-пізнавальна: подача інформації про явища та процеси, об'єкти вивчення, зокрема про мовленнєві вміння та навички. Друга - інформаційно-керівна: подача інформації для керування пізнавальною і практичною діяльністю дітей. Завдяки використанню засобів відеоінформації створюються умови, за яких інтенсифікується та раціоналізується процес формування мовленнєвих умінь і навичок[45].

А.Голуб акцентує, що враховуючи педагогічні можливості засобів відеоінформації та специфічні особливості подачі й пояснення навчального матеріалу, технологія їх використання має передбачати: визначення мети перегляду, формулювання змісту мовленнєвих завдань, фрагментарне демонстрування, застосування прийому «стоп-кадр» для зменшення середньої швидкості подачі й пояснення лексичного матеріалу, комплексне використання із традиційними логопедичними засобами, перевірку якості пізнавальних знань дітей та їх практичне застосування для виконання поставлених завдань.

При застосуванні відеоінформації слід дотримуватися таких умов:

- технологія використання засобів відеоінформації має передбачати дозовані навантаження та створення сприятливих умов для усвідомлення і якісного засвоєння дітьми мовленнєвого матеріалу про змістові та операційно-діяльнісні ознаки навчально-організаційних умінь і навичок;
- засоби відеоінформації повинні використовуватись у комплексі з традиційними логопедичними засобами [26].

Відтак, використання сучасних інформаційних технологій впливає на емоційну сферу дошкільників, сприяє тому, що їх мовлення стає більш яскравим, образним, виразним, збагачується лексикою, що належить до сфери медіа-знань та мистецтвознавства.

Слід зазначити, що вплив медіа на особистість, зокрема на її естетичну вихованість, розглядався в працях А. Гриценка, Л. Кулагіної, В. Лизанчука, Г. Селевко, М. Семенюк, В. Скотного, Ю. Усова, М. Фіцули, М. Чорної, П. Щербаня, Л. Шиян та інших.

Встановлено, що засоби масової інформації - це сукупність технічних засобів, що забезпечують передачу інформації в рамках певного соціуму.

Синонімом сьогодні стали терміни «засоби масової комунікації», «мас-медіа» або «медіа».

Ефективність формування мовленнєвих умінь і навичок підвищується, якщо технологія демонстрування засобів відеоінформації, медіа засобів передбачають їх використання у комплексі з традиційними логопедичними засобами під час постановки корекційно-розвивальних завдань; сприймання та усвідомлення дітьми лексичного матеріалу; проведення бесіди за змістом продемонстрованого фрагмента; актуалізації знань (повторення, поновлення у пам'яті дітей).

Продовженням в інформаціо-комунікативних технологіях є впровадженні спеціалізованих комп'ютерних програм, які враховують загальні закономірності та особливості розвитку дітей дошкільного віку з різними мовленнєвими порушеннями. Крім того, їх впровадження в спеціальну освіту дозволяє індивідуалізувати корекційну роботу, враховувати освітні потреби кожної дитини, що сприяє підвищенню ефективності корекційного процесу в цілому.

Спеціалізовані комп'ютерні засоби навчання представляють собою програмно-методичні комплекси, які підтримують корекційно-педагогічний процес на різних етапах, розкривають проблемні моменти в навчанні дітей, забезпечують найбільш оптимальний шлях корекції мовлення.

Як зазначає І. Белавіна, в порівнянні з традиційними формами навчання дошкільників комп'ютерних технологій має ряд переваг. Передання інформації за допомогою комп'ютерної програми в ігровій формі викликає у дітей пізнавальний інтерес, активізує увагу. Рухи, звук, мультиплікація надовго зосереджують увагу дитини.

О. Гребеннюк наголошує, що застосування комп'ютерних ігор або комплексів на заняттях з дітьми реалізує такі цілі:

- розвиток мотиваційної сфери;

- формування пізнавальних потреб, мотивів досягнення та самоствердження;
- ефективне навчання рахунку, письму, читанню;
- розвиток вищих психічних функцій: мислення, пам'яті, уваги;
- формування мимовільності психічних процесів;
- розвиток мовлення дітей (мовленнєвих навичок та вмінь);
- реалізація індивідуального підходу до дитини;
- розвиток емоційної сфери;
- формування навичок управління своїми емоційними станами;
- механізація педагогічних операцій (робота комп'ютера в режимі тренажера) [29].

Водночас, необхідно враховувати й негативні моменти при роботі з комп'ютерними програмами: якщо у дитини є невротичні розлади, судомні реакції, порушення зору, використання комп'ютерних ігор може посилити всі ці відхилення в стані здоров'я.

Отже, пріоритетне завдання застосування ІТ на корекційних заняттях сприяє корекції мовлення дошкільника, взагалі мовленнєвому розвитку, активній творчій діяльності.

Висновки до першого розділу.

Теоретичний аналіз проблеми мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку, проблема корекції мовленнєвих порушень є актуальною на сучасному етапі розвитку особистості. Визначено, що саме старший дошкільний вік є відповідальним етапом корекції мовлення дитини.

Мовленням, як діяльністю дитина оволодіває в онтогенезі; в період дошкільного дитинства, воно є універсальною умовою розвитку особистості.

Найвагомішим досягненням дошкільного дитинства можна назвати оволодіння мовленням як засобом пізнання та спілкування.

Зазначено, що фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення (ФФНМ) є одним з найпоширеніших порушень мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Основна характеристика такого порушення - недорозвиток процесів формування вимовної системи внаслідок порушень сприйняття та вимови фонем. У дошкільників із ФФНМ відмічаються порушення звуковимови, незакінченість процесу формування фонематичного сприймання та деяке відставання лексико-граматичного розвитку.

Корекційна робота з дітьми, що мають порушення в мовленнєвому розвитку, передбачає застосування спеціалізованих або адаптованих комп'ютерних програм (навчальних, діагностичних і розвивальних). Ефект їх застосування залежить від професіональної компетенції педагога (логопеда), вміння застосовувати нові можливості, включати ІТ в систему навчання кожної дитини, створювати мотивацію та психологічний комфорт, а також формувати спеціальне корекційне середовище зі свободою вибору форм та засобів діяльності.

РОЗДІЛ 2 ПРОГРАМА КОРЕКЦІЇ МОВЛЕННЄВИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

2.1. Особливості використання дидактичних ігор та інформаційних технологій в корекції фонетико-фонематичного недорозвинення мовлення у дітей старшого дошкільного віку.

Корекційна робота з подолання порушення мовлення у дошкільників, передбачає застосування спеціалізованих або адаптованих комп'ютерних програм, головним чином (навчальних, діагностичних і розвивальних). Було зазначено в попередньому розділі, що велике значення в такій корекційній роботі має професійна компетентність педагога, вміння застосовувати нові можливості ІТ. Це сприяє позитивній мотивації, емоційному та психологічному комфорту дитини, вибору форм та засобів діяльності.

Використання комп'ютерних технологій допомагає розвитку зорових та слухових сприймань, пам'яті, уваги, словесно-логічного мислення дітей старшого дошкільного. Використання комп'ютерних технологій дозволяє вчителю-логопеду підібрати дидактичний матеріал, систематизувати його.

Формування за допомогою комп'ютерних програм зорово-моторної координації та вміння розподіляти увагу є одним із факторів, які підвищують ефективність застосування засобів навчання в корекційній роботі.

О.Баскакова, констатує, що методика використання логопедичних комп'ютерних програм в корекційній роботі з подолання порушень звуковимови, фонематичних процесів та звуко-складової структури мовлення у дітей із фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення ґрунтуються на таких дидактичних принципах:

- принцип індивідуального підходу;
- принцип системності;

- принцип поступового ускладнення завдань та мовленнєвого матеріалу;
- принцип комплексного підходу;
- принцип міцності знань, умінь і навичок;
- принцип гуманізації;
- принцип виховання здорової дитини;
- принцип оптимізації освітнього процесу[2].

Наведемо приклади комп'ютерних завдань на логопедичних заняттях.

1. Робота на синтаксичному рівні.

Основне завдання: розвиток мовленнєвого аналізу та синтезу.

Приклади завдань: розділити записані без пробелів між словами речення, визначити кількість слів і пробелів між ними, розставити межі речення; змінити порядок слів у реченні; скласти з двох речень одне; виправити помилки в реченні; диференціювати написання прийменника та префікса тощо.

2. Робота на лексичному рівні.

Основне завдання: розвиток словника, розвиток лексико-граматичної будови мовлення. Приклади завдань: підібрати прикметники до іменників; підібрати дієслово до іменників (скласти речення); створити однину та множину іменників, знайти синоніми (антоніми).

3. Робота на рівні змішуваних літер.

Основне завдання: розвиток фонематичного аналізу та синтезу [34].

Приклади завдань: вставити пропущені літери; виправити помилки; вставити склади; замінити літеру.

Приклад сучасної комп'ютерної програми для корекції мовлення дітей дошкільного віку - «Видима мова»(<https://studfile.net/preview/8209457/page:5/>).

Програма «Видима мова», це своєрідна комп'ютерна книга. Вона викликає інтерес дитини своєю динамічністю, дозволяє опанувати матеріал «порціями» в межах однієї сторінки, активізує пам'ять, сприймання, мислення

та виконує ряд навчально-виховних функцій. У цій програмі виділяють два типи блоків: основні(вправи, 13 модулів) і допоміжні(сервісні). Мовленнєві вправи пов'язані з формування навичок правильного дихання, звуковимови, говоріння за зразком, читання, самостійного мовлення (монологічного та діалогічного), сприймання. До групи мовленнєвих вправ відносять модулі «Профілі», «Малюнковий словник», «Вчись говорити звуки», «Автоматизація звуковимови», «Пори року», «Прояви емоцій», «Діалоги». Мовленнєвий матеріал простий і знайомий дитині; запропоновані різні види діяльності. Завдання розташовані «від легкого до складного».

Одним із видів ігор є комп'ютерна гра . Це такий вид ігрової діяльності, обмежаний правилами та направлений на досягнення навчальної мети, який характеризується взаємодією гравця та комп'ютера. Основною відмінністю такої гри від традиційної є наявність ще одного її учасника - комп'ютера, що виконує роль організатора гри (створення ігрової ситуації та контроль за ходом її виконання).

За ступенем впливу на дитину дидактичні комп'ютерні ігри можна розділити на такі види:

- навчальні ігри, формують нові знання та способи дій;
- розвивальні ігри, які сприяють в основному розвитку вмінь та навичок, різноманітних психофізичних якостей;
- контрольні ігри для контролю навичок ;
- розвиваючі ігри, які застосовуються для розвитку [31].

Наведемо приклади комп'ютерних ігор.

Спеціалізована комп'ютерна технологія «Ігри для Тигри» (для корекції загального недорозвинення мовлення у дітей старшого дошкільного віку). «Ігри для Тигри» дозволяють ефективно організовувати індивідуальну та підгрупову роботу з дітьми. <https://www.bulbapp.com/u/%>

Технологія «Ігри для Тигри» побудована на основі методик навчання дітей з порушенням у розвитку Л. Єфименкової, Г. Каше, Л. Лопатіної, Н.Серебрякової, Р. Лапаєвої, Н. Жукової. Вона представляє собою єдиний програмно-методичний комплекс, що містить комп'ютерну програму «Ігри для Тигри» і навчально-методичний посібник з методичними рекомендаціями її покрокового застосування в корекційно-освітньому процесі.

Спеціалізована комп'ютерна технологія «Ігри для Тигри» адресована перш за все спеціалістам - логопедам і дефектологам закладів освіти, але може використовуватися для самостійних занять в домашніх умовах батьками, зацікавленими у виправленні та розвитку мовлення своїх дітей, при умові консультації з логопедом, який складає індивідуальний план, вибирає відповідні вправи, контролює правильність їх виконання дитиною та дозує необхідне мовленнєве навантаження.

Кожне заняття є комплексним, тобто представляє собою оптимальну комбінацію традиційних та комп'ютерних засобів корекційного навчання, які відповідають індивідуальним освітнім потребам дитини з порушеннями мовленнєвого розвитку.

В межах системного підходу до корекції мовленнєвих порушень комп'ютерна логопедична програма «Ігри для Тигри» пропонує більше ніж 50 вправ з декількома рівнями складності, об'єднані в чотири тематичних блока: «Просодика», «Звуковимова», «Фонематика», «Лексика», застосування яких дозволяє працювати над формуванням, розвитком, корекцією наступних характеристик: звуковимова; просодичні компоненти усного мовлення; фонематичний слух і сприймання; фонематичний аналіз і синтез; лексико-граматична будова мовлення; комунікативні навички; артикуляційна моторика; дрібна моторика (робота с мишкою, клавіатурою); слухове та зорове сприймання; увага; словесно-логічне мислення.

Кожний блок програми «Ігри для Тигри» складається з декількох модулів, представлених в підменю. При цьому вправи, які входять до складу модулів направлені на корекцію та розвиток певних мовних і мовленнєвих компонентів. Кольорове рішення кожного блоку («Звуковимова» - рожевий, «Просодика» - зелений, «Фонематика» - блакитний, «Лексика» - жовтий) зберігається у всіх складових його вправ у вигляді кольорових фонів та психологічно сприяє створенню єдиної асоціативної лінії корекційної роботи в рамках кожного блоку.

Робота з вправами програми проводиться з опорою на зоровий контроль над результатами діяльності дитини, їх візуалізація відбувається на екрані монітору в вигляді мультиплікаційних образів і символів. В деяких вправах передбачена можливість додаткової слухової опори при виконанні завдання. Це дозволяє ефективно і в більш скорочені строки скоригувати мовленнєві порушення у дітей дошкільного віку.

Програма «Ігри для Тигри» передбачає можливість індивідуального налаштування параметрів, що відповідають справжньому рівню та зоні найближчого розвитку дитини. Яскраві малюнки, об'ємне зображення, анімація об'єктів, звуковий та музичний супровід роблять програму цікавою та захоплюючою для дітей. Всі вправи програми побудовані в ігровій формі, при цьому створюється проблемна ситуація, вирішення якої здійснюється доступними для дитини засобами та можливостями програми. Це сприяє позитивній мотивації при роботі з програмою, так як дитині цікаво спілкуватися з комп'ютерним героєм.

Корекційно-логопедична робота передбачає розвиток словника та граматичної будови слова, але, як правило, при традиційній системі навчання, дитина не може використовувати отримані знання в ситуації спілкування. Водночас, спілкування з комп'ютерним героєм програми - Тигреням сприяє

розвитку комунікативних навичок у дітей за рахунок того, що спеціально побудовані та підібрані завдання спонукають дитину вступити з нею в діалог.

Комп'ютерна логопедична програма «Ігри для Тигри» є простою в управлінні. Простота користування програмою є необхідною умовою при роботі з дітьми дошкільного віку, так як комп'ютер не повинен бути для дитини-дошкільника предметом вивчення.

Застосування спеціалізованої комп'ютерної логопедичної програми «Ігри для Тигри» робить процес корекції мовленнєвих порушень і розвитку мовлення захоплюючим та цікавим як для дитини, так і для логопеда. Досвід застосування даної програми на корекційних заняттях в закладах дошкільної освіти показує, що у дітей з недостатньою сформованістю мотиваційної сфери з'являється зацікавленість, підвищується готовність до занять та бажання досягнути позитивних результатів у роботі.

Такий комп'ютерний комплекс є цілісним, системним програмним продуктом, але він, зрозуміло, не може охопити всі аспекти діяльності логопедів і дефектологів, тому є потреба у подальшій розробці технологічних аспектів застосування комп'ютерних засобів навчання в спеціальній освіті, створення нових спеціалізованих комп'ютерних програм, побудованих з урахуванням закономірностей та особливостей розвитку дітей з мовленнєвими порушеннями.

Аналіз існуючих в медіа логопедичних програм представив програму для запуску мовлення, яка допоможе зацікавити немовленнєву дитину та навчити її говорити (<https://logopedijka.live/>) студії «Логопедійка».

Це самостійна інтерактивна озвучена програма, працює на пристроях з операційною системою Windows будь-якої версії. Програма пропонує серію частин для запуску та обстеження мовлення, автоматизації та диференціації звуків, ігри для розвитку мовлення, а також ігри у вигляді відео на різні теми.

Зокрема, перша частина містить серію ігор для запуску мовлення:

- «звуконаслідування, голоси тварин, комах, птахів. Ознайомлення зі звуком»;

- «звукослідування, голоси тварин, комах, птахів. Гра: «Впізнай. Хто так говорить»;

- «звуконаслідування. Співставлення імітації з голосом тварини, комахи, птаха. Гра «Хто так сказав?»;

- «звуконаслідування. Закріплення вивчених звуків. Розвиток уваги. Гра «Знайди пару»

- «звуконаслідування. Ознайомлення з вигуками при виконанні певних дій дюдини»

- звуконаслідування. Вигуки. Гра «Впізнай, хто так сказав?»;

- «звуконаслідування з низьким та високим звучанням слів. Зміна висоти голосу. Тема: Сімя»;

- «зміна висоти голосу. Тема: Сімя. Гра: «Впізнай, хто так сказав?».

Перша частина ігор для запуску мовлення містить ігри, за допомогою яких, дитина навчиться розрізняти немовні звуки, а також - почути мовні звуки та спробувати їх відтворити.

Якщо у іграх для ознайомлення дитина тільки прослуховує звуки (актуалізує опорні знання), то в наступних – дитина повторює звуки, знаходить відповідні малюнки (усвідомлює та переосмислює інформацію), що є основою технології критичного мислення.

Для проведення корекційно-профілактичної роботи існує програмно-методична система «Вчимося читати», розроблена психологічним центром «Адалін» (<https://idi.in.ua/sensomotornij-rozvitok-ditej/>), побудована на основі методик навчання дітей з порушеннями читання (Н. Серебрякової, Р. Лалаєвої, Н. Жукової). Застосування даної програмної системи дозволяє послідовно задавати дітям ті або інші питання, аналізувати отримані відповіді, визначати

рівень засвоєння матеріалу і, відповідно, вносити корективи в процес навчання.

Програма містить різноманітний матеріал, який можна застосовувати для корекції окремих сторін психічної діяльності: для розвитку зорового та просторового сприйняття, мислення, пам'яті та уваги, фонетико-фонематичних уявлень. Діти знайомляться з алфавітом, вчать розпізнавати задані літери, складати слова та речення, співвідносити прочитане слово з малюнком і його значенням. При цьому у дітей розвивається фонематичний слух, пам'ять, мовлення. Вони вчать правильно говорити, писати та читати.

Дана комп'ютерна програма «відкритого типу» призначена для формування та розвитку у дітей загальних розумових здібностей; для розвитку фантазії, уяви, мовленнєвого, емоційного та творчого розвитку.

Комп'ютерна програма «Вчимося читати», перш за все, заснована на науково-обгрунтованих методах корекції порушень розвитку, враховують загальні закономірності та специфічні особливості дітей молодшого шкільного віку. Застосування даної програми в процесі корекційного навчання дозволяє значно скоротити час на формування та розвиток мовних та мовленнєвих засобів, комунікативних навичок, вищих психічних функцій - уваги, пам'яті, словесно-логічного мислення, емоційно-вольової сфери.

Крім того, впровадження її в спеціальне навчання дозволяє індивідуалізувати корекційний процес, враховувати освітні потреби кожної дитини, що в кінцевому результаті, сприяє підвищенню ефективності корекційно-навчального процесу в цілому.

Інша яскрава та весела гра компанії МеліаХауз та ComMedia «Баба-Яга вчиться читати» (<https://amlima.com/vidnosini/ljubov/5969-baba-jaga-vchitsja-chitati-vchimosja-razom.html>) не тільки знайомить дітей із звуками та літерами, але і пояснює, що таке склади і яким чином з них складаються слова. В програму включені спеціальні вправи, які допомагають дітям вчитися писати

та читати. Програма включає в себе десять ігрових завдань. Яскрава мультиплікація та анімація, веселі пісні та частушки створюють для дітей атмосферу справжньої чарівної країни.

В програму включені завдання різних рівней складності, що дозволяє дитині рухатися від простого до складного. Програма-тренажер в ігровій формі знайомить дитину з літерами та навчає читати. Автори яскравої розвивальної гри взяли за основу методику показу літер з одночасною вимовою звуків. Завдяки їй у дитини не виникає труднощів у складанні простих слів, і вона із задоволенням починає читати. На першому етапі дитина має познайомитися з літерами, а потім - навчитися відрізняти одні літери від інших, і як кінцевий результат, скласти слова з літер і читати їх.

Оригінальність комп'ютерної гри «Баба-Яга вчиться читати» в тому, що в ній вперше були винайдено ігри та азбуку в віршах. Цікаві рифмовки Баби Яги на кожен літеру алфавіту знайомлять Дитину з казковим світом поезії і навіть вчать складати поетичні строки.

Особливістю програми є те, що вона спирається на методику попереджувального навчання, методику навчання читання на базі розвивальних ігор. Програму відрізняє яскрава мультиплікація та анімація, ігри озвучені відомими акторами, казкові герої з яскравими характерами. Основні принципи, покладені в основу побудови програми: системний і діяльнісний підхід до корекції порушень мовленнєвого розвитку; ігрова інтерактивність; полісенсорний вплив, при якому слухове сприйняття інформації поєднується з опорою на зоровий контроль, що дозволяє задіяти збережені аналізатори та сприяє активізації компенсаторних механізмів; диференційований підхід до навчання (програма містить різноманітні за складністю або об'ємом варіанти завдань та має можливість індивідуальної настройки); об'єктивність (програма дозволяє зафіксувати початкові дані

стану коригуємої функції, її стан в процесі роботи та кінцеві дані); створення психолого-педагогічних умов для розвитку позитивної мотивації у дітей.

Наведемо приклад логопедичного тренажеру «Дельфа-142». Вправи логопедичного тренажеру «Дельфа-142» передбачають роботу у п'ятих розділах. Розділ «Звук» (19 вправ) включає корекцію мовленнєвого дихання, темпу, ритму мовлення, голосу, звуковимови. Для роботи є необхідним спеціальний блок обробки мовленнєвого сигналу та мікрофон (входять в комплект поставки).

Розділ «Літера» (9 вправ) включає складання літери з декількох частин, знаходження літери в ряду, постановка літер в слово. Можливість працювати над диференціацією 15 пар приголосних, опозиційних по способу і місцю артикуляції.

Розділ «Склад» (4 вправи) включає знаходження складу, постановку складу в слові, відновлення порядку складів в слові. Розділ «Слово» (19 вправ) передбачає роботу щодо глобального сприйняття слів, формування словесної підказки, класифікації слів за різними морфологічними і тематичними ознаками.

Розділ «Речення» (8 вправ) включає корекцію лексико-граматичної сторони мовлення. Вправи допомагають на різному матеріалі тренувати дітей в установленні смислових і формальних зв'язків між словами в реченні.

Тренажер містить 63 базових словника з загальною кількістю одиниць (слів або речень) приблизно 4,5 тисячі. Це загальні та тематичні словники («Одяг», «Їжа», «Школа» тощо), а також словники, побудовані по фонетичному принципу («Голосні другого ряду», «М'який знак» тощо).

Таким чином, застосування логопедичних комп'ютерних програм в дошкільній спеціальній освіті відкриває широкі можливості для ранньої діагностики та корекції первинних порушень мовлення до початку навчання в школі, розвитку мотиваційної сфери та пізнавальних здібностей дітей. Тому в

роботі логопеда комп'ютер стає незамінним другом та помічником на шляху подолання мовленнєвих порушень та розвитку мовлення дітей.

2.2. Методика корекції мовлення дітей старшого дошкільного віку із фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення засобом інформаційних технологій.

Для визначення значення інформаційних технологій в корекції фонетико-фонематичних процесів мовлення із фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення у дітей старшого дошкільного віку була розроблена програма дослідження.

В дослідженні взяли участь вихованці Комунального закладу освіти "Вакулівська спеціальна школа" "ДОР" Дошкільне відділення "Сонечко" старшої групи - 9 дітей з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення. Разом з цим, аналогічну діагностику мовленнєвого розвитку проводили у закладі дошкільної освіти Вакулівської ради з дітьми загальної групи, де мовлення дітей старшого віку норма.

Визначаємо, що мовленнєве порушення фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення це порушення процесів формування вимовної системи рідної мови у дітей з різними мовними розладами унаслідок дефектів сприймання і вимови фонем. Критеріями ФФНМ визначено фонематичний слух, звуко-складова структура слова.

На констатувальному етапі дослідження основним завданням було виявлення рівнів сформованості фонетико-фонематичних процесів мовлення в дітей дошкільного віку із фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення.

Для обстеження зазначених складових мовлення дітей дошкільного віку використовувалася традиційна методика обстеження звуковимови, стану фонематичних процесів та звуко-складової структури слова, що представлена в додатках (Додаток А).

Обстеження стану сформованості фонетико-фонематичних процесів дітей експериментальної групи (ЕГ), яка складалась з 9 старших дошкільників з ФФНМ та дітей контрольної групи (КГ), яка складалась 8 дошкільників групи загального розвитку дозволило нам зробити порівняльний аналіз результатів дослідження.

Аналіз результатів обстеження звуковимови дітей старшого дошкільного віку із фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення (ЕГ) показало, що кількість звуків, що вимовляються дітьми неправильно в КГ, складає від 1 до 3, в ЕГ – від 1 до 5. (Таблиця 2.1).

Таблиця 2.1.

Порушення звуковимови дітей із фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення

Кількість порушених звуків	КГ (у %)	ЕГ (у %)
0	18	-
1	32	17
2	18	18
3	32	16
4	-	33
5	-	16

У дітей були виявлені такі варіанти порушеної звуковимови:

- відсутність [р], [р'], [л], [л'];
- заміни [р] на [л], [р] на [й'], [л] на [й'], [л] на [в], змішування свистячих та шиплячих звуків;

-неостатня автоматизація поставлених звуків.

Рівні обстежень мовлення дошкільників були визначені такі: достатній, середній та низький.

Результати обстеження фонематичних процесів дітей із фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення, в межах першого завдання, дають підстави говорити про те, що:

- правильно виділяють заданий звук з ряду інших звуків (фонетичний слух) достатній рівень - всі 56 % КГ та 0% ЕГ; середній рівень - з помилками виконали завдання 33% ЕГ; 46% виконали завдання КГ; низький рівень ЕГ - 67% допустили помилок;

Аналіз результатів виконання другого завдання (звуковимова) показує, достатній рівень - безпомилково виконали 82% дітей КГ та 10% ЕГ; середній рівень - припустилися 1-3-ох помилок 18 % КГ та 39% ЕГ; низький рівень в КГ відсутній, в ЕГ - 41% ,діти, які припустилися більше трьох помилок

Виконання третього завдання (звуко-складової структури слова) показало, що достатній рівень- ряд запропонованих для повторення складів- без помилок відтворили 64% КГ та 10% ЕГ; припустилися помилок 36% КГ та 32% ЕГ; не виконали завдання 58% ЕГ, низького рівня КГ не було.

Далі була спланована програма формувального етапу експерименту, яка включала серію занять з використанням комп'ютерних технологій.

Всі заняття проводились з використанням логопедичних комп'ютерних програм.

Логопедичне заняття складалося з 3-ох частин:

1 частина – вступна (2-3 хвилин): налаштування дітей на заняття, підготовка до виконання різноманітних завдань.

2 частина – основна (20 хвилин): проведення заняття, зміст якого передбачав проведення вправ на розвиток дихання, дрібної моторики, голосу, просодичних компонентів мовлення, артикуляційних вправ, фізкультхвилинок, вправ на розвиток фонематичного слуху та безпосередньо вправ на формування та вдосконалення звуко-складової структури слова.

3 частина – заключна (2-3 хвилини): підведення підсумків заняття.

Готуючись до логопедичного заняття, дотримувались такого алгоритму:

-визначали тему та мету заняття;

-визначали основні етапи заняття, зміст кожного етапу, здійснювали їх взаємозв'язок і послідовність;

-добирали мовленнєвий (фонетичний, лексичний та граматичний) матеріал;

-добирали необхідний наочний матеріал;

-передбачали використання різноманітних ігор, ігрових вправ та ігрових завдань;

-добирали прийоми, що, на наш погляд, забезпечували індивідуальний підхід і залучення дітей до активної мовленнєвої та пізнавальної діяльності [70].

Для активізації та корекції мовлення, мотивації та пізнавальної активності дошкільників експериментальної групи були використані комп'ютерні навчальні та розвиваючі ігри розміщені на сайтах «Самоучка»(<https://samouchka.com.ua/ukr/>), «Портал«Сонечко»»(<https://sonechko.net.ua>), «Logopolis»<https://www.facebook.com/groups/344001419858377/> та ін.

Практично будь-які розвиваючі комп'ютерні ігри: «Бродилки», «Малювалки», «Кмітливості», «Навчалки» і т. д. можна зробити багатофункціональними і трансформувати для використання в логопедичній роботі. На практиці, можна використовувати такі ігри, даючи дитині мовленнєву навантаження: один клік «мишкою», за умови правильного повторення складу або слова.

Можливе застосування комп'ютерних технологій для корекції та формування фонематичного слуху та звуко-складової структури слова: наприклад, ігри «Один – багато», «Порахуй до п'яти», «Чого не стало?», «Хто сховався?», «Назви ласкаво», «Зроби предмет маленьким» і багато інших, за рахунок реалістичності і динамічності зображення, використання анімації,

роблять процес формування лексико-граматичних категорій більш цікавим і допомагають досягти бажаного результату.

Активним засобом для розвитку почуття ритму, слухового уваги, пам'яті та дрібної моторики є аудіопрограми:

- «Нові логопедичні розспівування, музична пальчикова гімнастика, рухливі ігри» Н. Ст. Нищева, К. Гавришева
- «Логопедичні розспівування» Т. Овчиннікова.

Дані аудіопрограми доцільно використовувати не тільки вчителем – логопедом, але й вихователем, музичним керівником, фізичним інструктором. Контрольний етап дослідження передбачав проведення діагностування контрольної та експериментальної групи на основі методик констатувального етапу дослідження та дозволив зробити порівняльний аналіз (фонематичний слух, звуковимову, звуко-складову структуру слова) та підсумувати, що: достатній рівень сформованості фонематичного слуху виявили 33%, що на 33% більше у порівнянні з результатами констатувального етапу дослідження; середній рівень сформованості фонематичного слуху виявили 60%, що на 26% більше у порівнянні з результатами констатувального етапу дослідження; дітей, які виявили низький рівень сформованості фонематичного слуху становило 7%, на констатувальному етапі дослідження цей показник складав 67%

(Рис. 2.1.).

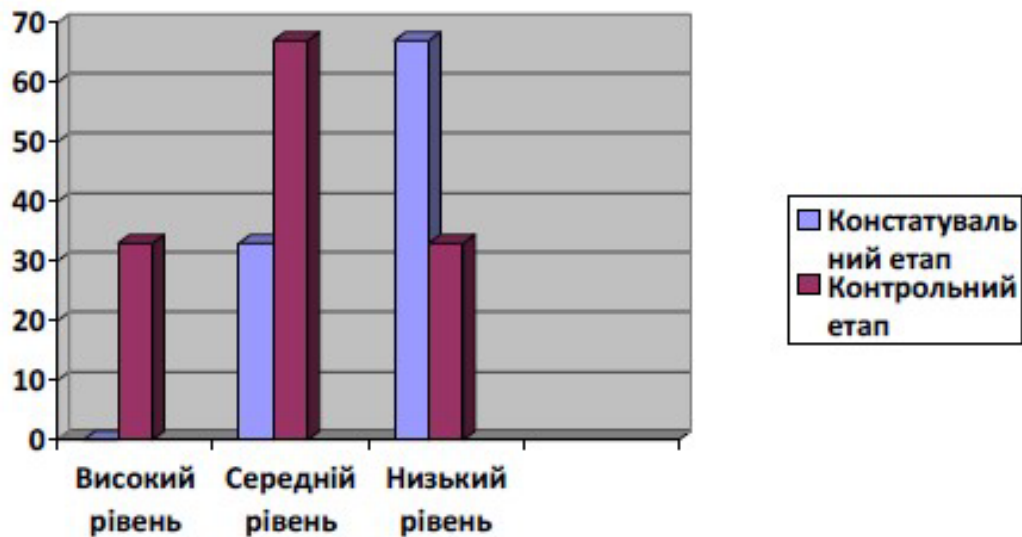

Рис. 2.1. Показники сформованості фонематичного слуху в дітей ЕГ та КГ.

Порівняльний аналіз результатів виконання завдань другого блоку (сформованості звуковимови) дітьми ЕГ та КГ на контрольному етапі дослідження дозволив з'ясувати, що: достатній рівень сформованості звуковимови в ЕГ 30% , в КГ - 85%, цей показник лишився майже незмінним у порівнянні з результатами констатувального етапу дослідження;

-середній рівень сформованості звуковимови виявили 62% ЕГ (було 39%), що на 23 % більше у порівнянні з результатами констатувального етапу дослідження;

-низький рівень сформованості фонематичного слуху виявили 8% дітей ЕГ (було41%);

(Рис. 2.2.).

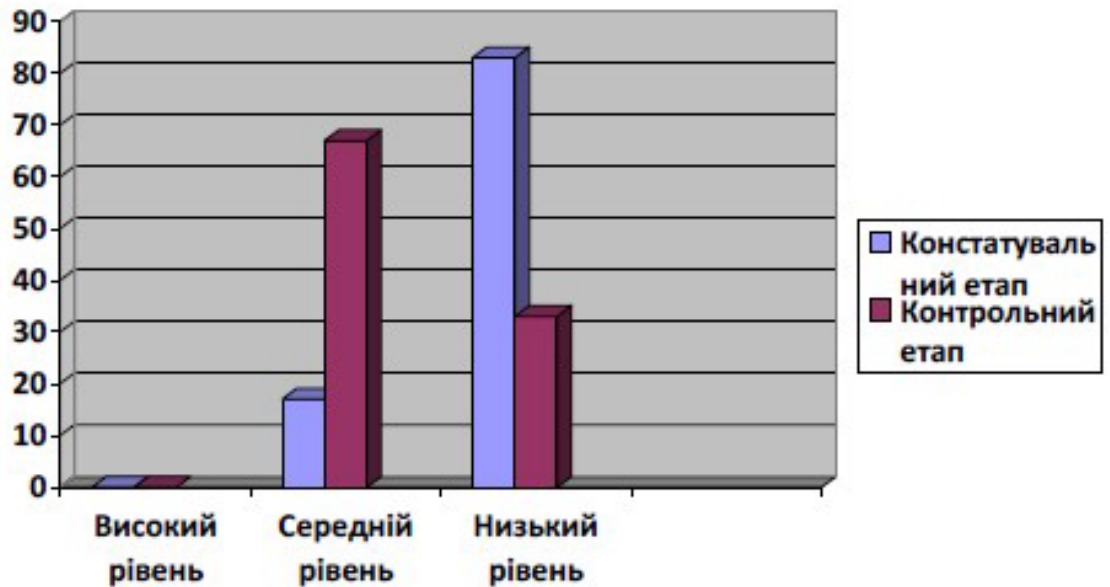

Рис. 2.2. Показники сформованості звуковимови в дітей ЕГ та КГ.

Порівняльний аналіз результатів виконання завдань на обстеження звуко-складової структури мовлення дітьми ЕГ на контрольному етапі дослідження дозволив з'ясувати, що:

- достатній рівень сформованості звуко-складової структури мовлення виявили 54%, на констатувальному етапі дослідження було 10%;
- середній рівень виявили 36%, було 32% на констатувальному етапі дослідження;
- дітей, які виявили низький рівень сформованості звуко-складової структури мовлення 10%, на констатувальному етапі дослідження цей показник складав 58% (Рис. 2.3.).

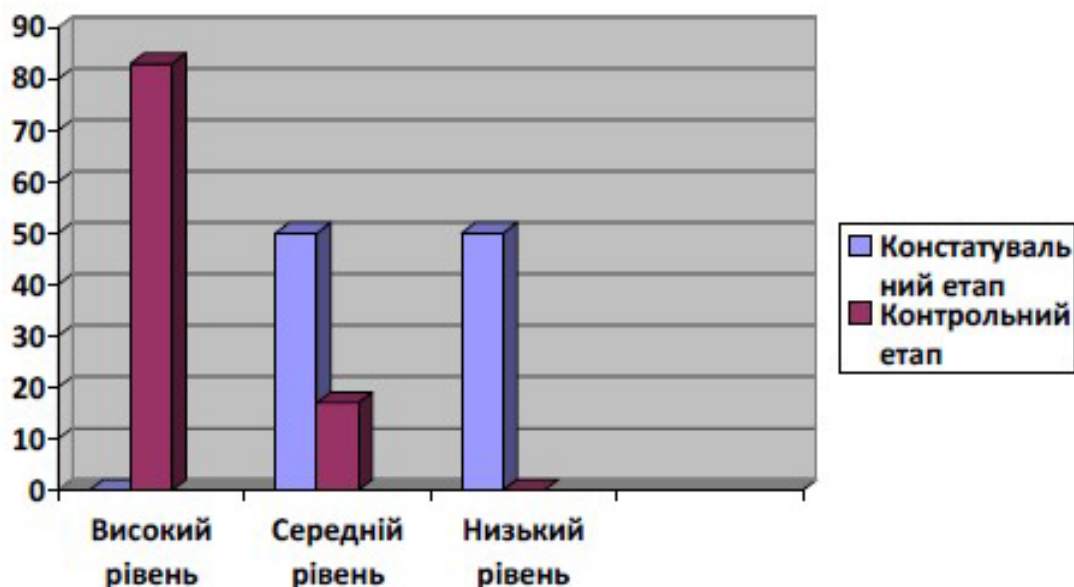

Рисунок 2.3. Показники сформованості звуко-складової структури слова в дітей ЕГ та КГ.

Далі визначили середньоарифметичний показник сформованості фонетико фонематичного недорозвинення мовлення у дошкільників на констатувальному та контрольному етапах експерименту. Так, на контрольному етапі достатнього рівня досягли за середньоарифметичним показником КГ 81%(було 67%%), ЕГ 39%(було 6%), середнього рівня досягли КГ 55%(було 35%) дошкільників; низького рівня у КГ не було, ЕГ 6% (було 59 %).

Таким чином, у процесі контрольного діагностичного обстеження дітей із фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення виявили, що в ЕГ більша кількість дітей підвищили свій результат і більшість володіють достатнім та середнім рівнем розвитку мовлення. Діти, які навчались за розробленою програмою, заснованою на використанні ігор та ігрових вправ інформаційних комп'ютерних технологій в освітньому процесі виявили і кращу мовленнєву підготовку до школи.

Висновки до другого розділу.

В другому розділі були проаналізовані особливості використання інформаційних технологій в корекції фонетико-фонематичного недорозвинення мовлення у дітей старшого дошкільного віку. Зазначено, корекційна робота з дітьми, що мають порушення мовлення, передбачає застосування спеціалізованих або адаптованих комп'ютерних програм. Використання комп'ютерних технологій сприяє розвитку зорових та слухових сприймань, пам'яті, уваги, словесно-логічного мислення дітей старшого дошкільного. Комп'ютерні технології допомагають систематизувати ілюстративний дидактичний матеріал.

Комп'ютерні програми допомагають розподіляти увагу за допомогою зорово-моторної координації, підвищують ефективність застосування засобів навчання в корекційній роботі.

Наведені приклади навчальних комплексів, комп'ютерних ігор, які сприяють мотивації навчання, розвивають пізнавальну та мовленнєву активність дошкільників, слугують корекції мовлення, допомагають вчителю-логопеду підбирати цікавий мовленнєвий матеріал для корекційних занять.

Була розроблена програма корекції мовленнєвих порушень - фонетико-фонематичного недорозвинення мовлення засобом інформаційних технологій. Програма складалась з трьох етапів: констатувального, формувального та контрольного. Були визначені критерії фонетико-фонематичних процесів мовлення в дітей старшого дошкільного віку із фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення: фонематичний слух, звуковимова та звуко-складова структура слова. Підібрані діагностичні методики, які склались з трьох блоків. Формувальний етап експерименту включав серію занять з використанням комп'ютерних програм та ігор для

корекції у старших дошкільників фонетико-фонематичних процесів. Так, на контрольному етапі достатнього рівня досягли за середньоарифметичним показником КГ 81%(було 67%%), ЕГ 39%(було 6%), середнього рівня досягли КГ 55%(було 35%) дошкільників; низького рівня у КГ не було, ЕГ 6% (було 59 %).

Контрольний етап та проведена діагностика підтвердила можливість використання комп'ютерних програм та ігор для корекції фонетико-фонематичних процесів. Діти експериментальної групи показали кращі результати, ніж дошкільники контрольної групи. Отже, програма корекції фонетико-фонематичних процесів у старших дошкільників із ФФНМ за допомогою комп'ютерних програм та ігор підтвердила гіпотезу дослідження

ВИСНОВКИ

На основі викладеного вище можна зробити висновки.

1. Теоретичний аналіз психолого-педагогічної та науково-методичної літератури з досліджуваної проблеми дозволив зробити такі висновки:

Фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення – порушення процесів формування звуковимовної системи рідної мови у дітей із різними мовленнєвими розладами внаслідок дефектів сприймання та вимови фонем. За психолого-педагогічною класифікацією мовленнєвих вад фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення відносять до порушень засобів спілкування.

Визначаємо, що мовленнєве порушення фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення це порушення процесів формування вимовної системи рідної мови у дітей з різними мовними розладами унаслідок дефектів сприймання і вимови фонем. Критеріями ФФНМ визначено - фонематичний слух, сформованість звуків, звуко-складова структура слова.

У дітей із ФФНМ спостерігається порушення вимови, незавершеність процесів формування артикулювання та сприймання звуків, що відрізняються за акустико-артикуляційними ознаками. Фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення має кілька ступенів вираження, а саме: легкий, середній, тяжкий. У дітей із ФФНМ можуть виникати труднощі в процесі формування сприймання, пам'яті, мислення, уваги, уваги.

Гра є провідною діяльністю дітей дошкільного віку. За допомогою гри дитина отримує інформацію з навколишнього світу.

Застосування гри на заняттях дозволяє підвищити мотивацію до логопедичних занять, досягати високих результатів корекційної роботи. Гра на логопедичних заняттях виконує навчальну, розвивальну, виховну та корекційну функції, допомагає дитині застосувати набуті мовленнєві навички в нових умовах та повсякденному житті.

Була надана характеристика комп'ютерних програм, комп'ютерних ігор для використання в корекційній роботі з дітьми дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями.

Зокрема, нами описано спеціалізовану комп'ютерну технологію «Ігри для Тигри» (для корекції загального недорозвинення мовлення у дітей старшого дошкільного віку); програму для запуску мовлення від студії «Логопедійка», програму «Word», програмно-методичну систему «Подорож в країну Букварію» в комплексі з іншими комп'ютерними та некомп'ютерними розвивальними програмами та іграми; програмно-методичну систему «Вчимося читати»; гру компанії МеліаХауз та ComMedia «Баба-Яга вчиться читати»; тренажер «Дельфа-142».

Була розроблена програма корекції мовленнєвих порушень - фонетико-фонематичного недорозвинення мовлення засобом інформаційних технологій. Програма складалась з трьох етапів: констатувального, формувального та контрольного.

Після впровадження програми в експериментальній групі кількість дітей з високим рівнем сформованості фонематичних процесів, звуко-складової структури слова.

На контрольному етапі достатнього рівня досягли за середньоарифметичним показником КГ 81%(було 67%%), ЕГ 39%(було 6%), середнього рівня досягли КГ 55%(було 35%) дошкільників; низького рівня у КГ не було, ЕГ 6% (було 59 %).

Зіставлення результатів виконання завдань дітьми ЕГ та КГ дозволило зробити висновок, що розроблена програма формування фонетико-фонематичних процесів мовлення є ефективною та може бути використана у корекційній роботі з дітьми старшого дошкільного віку із ФФНМ.

Отже, можна стверджувати, що отримані в ході нашого дослідження дані підтверджують, що в роботі з дітьми дошкільного віку із фонетико-

фонематичним недорозвиненням мовлення доцільно систематично і цілеспрямовано використовувати спеціалізовані дидактичні логопедичні ігри та комп'ютерні ігри як засіб корекції порушень мовлення.